Rättsfallssamlingen

FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT
MACIEJ SZPUNAR
föredraget den 25 oktober 2017 [1]

Mål C-645/16

Conseils et mise en relations (CMR) SARL
mot
Demeures terre et tradition SARL

(begäran om förhandsavgörande från Cour de cassation (Högsta domstolen, Frankrike))

”Begäran om förhandsavgörande – Direktiv 86/653/EEG – Artikel 17 – Självständiga handelsagenter – Handelsagentens rätt till gottgörelse eller skadestånd när agenturavtalet har upphört – Nationell praxis enligt vilken rätt till ersättning inte föreligger när huvudmannen säger upp avtalet under den däri föreskrivna provperioden”

Inledning

1. Förevarande begäran om förhandsavgörande från Cour de cassation (Högsta domstolen, Frankrike) avser tolkningen av artikel 17 i rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter. [2]

2. Begäran har framställts i ett mål mellan Conseils et mise en relations (CMR) SARL (nedan kallat CMR) och Demeures terre et tradition SARL (nedan kallat DTT). Målet rör ett yrkande som CMR har framställt om ersättning för skada som har uppkommit för bolaget till följd av att dess handelsagenturavtal med DTT har upphört.

3. Förevarande mål rör tillämpligheten av bestämmelserna i direktiv 86/653, och särskilt av artikel 17, i en situation där parterna i ett handelsagenturavtal har överenskommit om en avtalsklausul om en provperiod och huvudmannen under denna period säger upp avtalet. Utöver frågan om tillåtligheten av en prövotidsklausul som innebär att bestämmelserna i direktiv 86/653, och särskilt direktivets artikel 17, inte behöver tillämpas på avtal som normalt regleras av detta direktiv, ger förevarande mål EU-domstolen tillfälle att pröva den mer övergripande frågan om vilka aspekter av handelsagenturavtalet som har harmoniserats genom detta direktiv.

1 Originalspråk: franska.

2 EGT L 382, 1986, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 150.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

4. Andra och tredje skälen i direktiv 86/653 har följande lydelse:

”Skillnaderna inom [Europeiska unionen] mellan de nationella lagarna om handelsrepresentation påverkar i hög grad konkurrensvillkoren för och utövandet av denna näringsverksamhet samt försämrar både det befintliga skyddet för handelsagenter gentemot deras huvudmän och skyddet för affärsuppgörelser. Dessutom är dessa skillnader av sådant slag att de försvårar möjligheterna att ingå och genomföra avtal om handelsrepresentation mellan huvudman och handelsagent i olika medlemsstater.

Varuhandeln mellan medlemsstaterna bör ske på villkor liknande dem som gäller inom ett enskilt medlemsland, vilket nödvändiggör ett inbördes närmande mellan medlemsstaternas rättssystem i den utsträckning som krävs för en väl fungerande gemensam marknad. I detta hänseende undanröjs inte de ovannämnda skillnaderna genom föreskrifterna om lagvalsklausuler, även om de skulle göras likformiga, och därför är den föreslagna harmoniseringen nödvändig, trots att dessa föreskrifter finns.”

5. I artikel 1.1 och 1.2 i direktivet föreskrivs följande:

”1. De harmoniseringsåtgärder som fastställs i detta direktiv skall tillämpas på medlemsstaternas lagar och andra författningar om förhållandet mellan handelsagenter och deras huvudmän.

2. Med handelsagent avses i detta direktiv en självständig agent med varaktig behörighet att förhandla om försäljning eller köp av varor för en annan persons räkning, här nedan kallad huvudman, eller att förhandla om och slutföra sådana affärsuppgörelser i huvudmannens namn och för dennes räkning.”

6. Artiklarna 13–20 i direktiv 86/653 återfinns i kapitel IV, som har rubriken ”Ingående och uppsägning av agenturavtal”. Följande anges i direktivets artikel 14:

”Ett agenturavtal på viss tid som båda parter fortsätter att tillämpa efter det att avtalstiden utlöpt skall anses ha ändrats till ett agenturavtal på obestämd tid.”

7. Artikel 15.1 och 15.2 i direktiv 86/653 har följande lydelse:

”1. I de fall då ett agenturavtal ingåtts på obestämd tid, kan var och en av parterna häva det genom uppsägning.

2. Uppsägningstiden skall vara en månad under det första avtalsåret, två månader under det andra påbörjade avtalsåret och tre månader under det tredje påbörjade avtalsåret och därpå följande år. Parterna får inte enas om kortare uppsägningstider.”

8. I artikel 17.1–17.3 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Medlemsstaterna skall vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten efter det att agenturavtalet upphört att gälla får ersättning i överensstämmelse med punkt 2 eller får skadestånd i överensstämmelse med punkt 3.

2.

a) Handelsagenten skall ha rätt till gottgörelse, om och i den mån som

– han har skaffat huvudmannen nya kunder eller i betydande omfattning har ökat affärsvolymen med befintliga kunder och affärerna med dessa kunder fortsätter att ge huvudmannen ansenliga fördelar, och

– betalningen av denna gottgörelse är rimlig med hänsyn till samtliga omständigheter och då särskilt handelsagentens förlust av provision på affärer med dessa kunder.

b) Gottgörelsens storlek får inte överskrida ett belopp motsvarande en årlig ersättning beräknad med utgångspunkt från handelsagentens genomsnittliga årsersättning under de senaste fem åren. Om avtalet ingåtts inom de senaste fem åren, beräknas gottgörelsen med utgångspunkt från genomsnittsersättningen under perioden i fråga.

c) Beviljandet av sådan gottgörelse skall inte hindra handelsagenten från att kräva skadestånd.

3. Handelsagenten skall ha rätt till ersättning för den skada han tillfogas som en följd av att hans affärsförbindelser med huvudmannen upphört.

Sådan skada skall anses ha uppstått i synnerhet när affärsförbindelserna upphör

– under omständigheter som berövar handelsagenten den provision som han skulle ha uppburit enligt agenturavtalet samtidigt som huvudmannen dragit stora fördelar av handelsagentens insatser, och/eller

– under omständigheter som inte tillåtit handelsagenten att avskriva de kostnader och utgifter som han åsamkats vid fullgörandet av agenturavtalet på huvudmannens inrådan.”

9. Artikel 18 i samma direktiv har följande lydelse:

”Den gottgörelse eller det skadestånd som avses i artikel l7 skall inte betalas ut

a) i de fall då huvudmannen sagt upp agenturavtalet på grund av försummelse som kan anses bero på handelsagenten och som enligt nationell lagstiftning skulle motivera en omedelbar hävning av agenturavtalet,

b) i de fall då handelsagenten har sagt upp agenturavtalet, med mindre än att denna uppsägning är berättigad till följd av omständigheter som beror på huvudmannen eller på grund av ålder, svaghet eller sjukdom hos handelsresanden, dvs. att det inte rimligtvis kan krävas av honom att han fortsätter sin verksamhet,

c) i de fall då handelsagenten med huvudmannens samtycke överlåter sina rättigheter och skyldigheter enligt agenturavtalet på annan person.”

10. Slutligen anges följande i artikel 19 i detta direktiv: ”Parterna får inte avtala om avvikelse från bestämmelserna i artikel 17 och 18 till men för handelsagenten före agenturavtalstidens utgång.”

Fransk rätt

11. Republiken Frankrike har införlivat artikel 17 i direktiv 86/653 med sin nationella rätt och därvid valt den lösning som föreskrivs i artikel 17.3.

12. I artikel L134–12 i code de commerce (handelslagen) föreskrivs följande:

”Handelsagenten ska ha rätt till ersättning för den skada som uppkommer till följd av att hans affärsförbindelser med huvudmannen upphört.

Handelsagenten förlorar rätten till ersättning om han inte till huvudmannen inom ett år efter det att avtalet upphört att gälla har anmält sin avsikt att hävda sina rättigheter.

Även handelsagentens efterträdande rättsinnehavare har rätt till skadestånd när avtalet upphör att gälla till följd av handelsagentens frånfälle.”

Bakgrund, förfarandet och tolkningsfrågan

13. Den 2 december 2011 ingick DTT, i egenskap av huvudman, ett handelsagenturavtal med CMR avseende försäljning av enfamiljshus. I avtalet föreskrevs en provperiod på tolv månader. Vid utgången av den provperioden skulle avtalet anses löpa på obestämd tid, med möjlighet för vardera parten att säga upp avtalet under denna provperiod med beaktande av en uppsägningstid på 15 dagar under den första månaden, därefter på en månad. Målsättningen enligt agenturavtalet var att 25 försäljningar skulle genomföras per år.

14. DTT meddelade CMR genom skrivelse av den 12 juni 2012 att bolaget hade beslutat att säga upp agenturavtalet, med verkan vid utgången av den avtalsenliga uppsägningstiden på en månad. Som skäl för beslutet angav DTT att CMR inte hade infriat den målsättning som fastställts i nämnda avtal, eftersom CMR endast hade genomfört en försäljning under fem månader.

15. Genom handling av den 20 mars 2013 väckte CMR talan mot DTT vid tribunal de commerce d’Orléans (Handelsdomstolen i Orléans, Frankrike) med yrkande, bland annat, om ersättning för den skada som hade uppkommit till följd av att handelsagenturavtalet hade upphört att gälla. Genom dom av den 30 januari 2014 biföll denna domstol delvis CMR:s yrkanden.

16. Den 14 februari 2014 överklagade DTT ovannämnda dom. Genom dom av den 18 december 2014 upphävde Cour d’appel d’Orléans (Appellationsdomstolen i Orléans, Frankrike) delvis domen i första instans. Denna domstol ansåg att det inte föreligger någon skyldighet att utge den ersättning för skada som föreskrivs i artikel L134–12 i handelslagen i fall då handelsagenturavtalet bryts under provperioden.

17. CMR överklagade den domen till Cour de cassation (Högsta domstolen). Såsom den domstolen har angett i sitt beslut om hänskjutande tillämpade Cour d’appel d’Orléans (Appellationsdomstolen i Orléans), i den överklagade domen, den fasta rättspraxis som har utvecklats av avdelningen för affärsrättsliga, finansiella och ekonomiska mål vid Cour de cassation (Högsta domstolen). Enligt denna praxis föreligger ett undantag från rätten till ersättning när handelsagenturavtalet bryts under provperioden. Cour de cassation (Högsta domstolen) har vidare påpekat att direktiv 86/653 inte innehåller några bestämmelser som rör provperioder, varför det är möjligt för parterna i ett handelsagenturavtal att komma överens om en sådan klausul utan att detta utgör ett åsidosättande av unionsrätten. Cour de cassation (Högsta domstolen) har slutligen, med hänvisning till EU-domstolens rättspraxis, erinrat om att direktiv 86/653 syftar till att skydda handelsagenten gentemot huvudmannen och att artikel 17.2 och 17.3 ska tolkas på ett sätt som bidrar till detta skydd.

18. Mot denna bakgrund beslutade Cour de cassation (Högsta domstolen) att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till EU- domstolen:

”Är artikel 17 i direktiv [86/653] tillämplig när handelsagenturavtalet upphör under den prövotid som däri föreskrivs?”

19. Skriftliga yttranden har avgetts av DTT, den franska regeringen, den tyska regeringen och Europeiska kommissionen.

Bedömning

20. Den hänskjutande domstolens fråga rör tillämpligheten av artikel 17.2 och 17.3 i direktiv 86/653. Mer allmänt önskar denna domstol få klarhet i huruvida dess rättspraxis på området handelsagenturavtal, enligt vilken sådan ställning som handelsagent som föreskrivs i direktiv 86/653 uppnås först efter utgången av provperioden, är förenlig med nämnda direktiv.

Inledande synpunkter

21. Det ska först påpekas att direktiv 86/653 är tillämpligt på en tvist, mellan två parter i ett handelsagenturavtal bosatta i Frankrike, som inte innehåller något gränsöverskridande element.[3]

22. Direktivet syftar till att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i handelsagenturavtal,[4] såsom framgår av direktivets artikel 1.1. Bakgrunden till direktivet är att det fanns en önskan att skapa likartade förutsättningar för huvudmän som utövade sin verksamhet på den inre marknaden genom att anlita handelsagenter. För att kunna investera och utöva sin verksamhet behöver huvudmän veta vilka regler som gäller beträffande kompensation och ersättning till de handelsagenter som de använder sig av.[5]

23. I överensstämmelse härmed har EU-domstolen slagit fast dels att artiklarna 17 och 18 i direktivet är av avgörande betydelse, eftersom de anger den skyddsnivå som unionslagstiftaren har ansett det vara rimligt att handelsagenter tillförsäkras vid upprättandet av den gemensamma marknaden, dels att de bestämmelser som för detta ändamål har införts i direktiv 86/653 är tvingande.[6]

Tillämpningen av det system för ersättning som föreskrivs i artikel 17 i direktiv 86/653

24. Jag finner det lämpligt att inledningsvis behandla frågan om tillämpningen av det system för ersättning som föreskrivs i artikel 17 i direktiv 86/653. EU-domstolen har redan haft tillfälle att i bland annat i domen Honyvem Informazioni Commerciali[7] och domen Marchon Germany[8] göra vissa klargöranden härvidlag.[9]

3 Se dom av den 13 juli 2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punkt 13), där EU-domstolen slog fast att direktiv 86/653 ”syftar till att harmonisera medlemsstaternas rättsregler vad gäller rättsförhållandet mellan parterna i handelsagenturavtal, oberoende av alla gränsöverskridande element. Dess tillämpningsområde är således vidare än tillämpningsområdet för de grundläggande friheter som stadgas i fördraget.”

4 Se, bland annat, dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkt 18 och där angiven rättspraxis).

5 Se även mitt förslag till avgörande i målet Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2016:809, punkt 56).

6 Dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkterna 39 och 40).

7 Dom av den 23 mars 2006 (C-465/04, EU:C:2006:199).

8 Dom av den 7 april 2016 (C-315/14, EU:C:2016:211).

9 Utöver vad som föreskrivs i artikel 17 i direktiv 86/653 har EU-domstolen ombetts besvara ett flertal andra frågor rörande tolkningen av denna artikel. Det har bland annat rört sig om tillämpligheten av detta direktiv när en av parterna har säte i ett tredjeland, se dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605), och dom av den 16 februari 2017, Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2017:129), och om sättet för att beräkna ersättningen och tillåtligheten av regler som föreskriver att kompletterande skadestånd får beviljas, se dom av den 26 mars 2009 (Semen, C-348/07, EU:C:2009:195), och dom av den 3 december 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795). Ytterligare ett exempel är frågan huruvida handelsagentens rätt bortfaller om vederbörande har gjort sig skyldig till försummelse eller underlåtit att fullfölja ett avtal med tredje man, se dom av den 28 oktober 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647), och dom av den 17 maj 2017, ERGO Poisťovňa (C-48/16, EU:C:2017:377).

25. Man bör till en början ha i åtanke det särskilda sätt på vilket ett handelsagenturavtal fungerar. Handelsagentens uppdrag består förvisso väsentligen i att för huvudmannens räkning förhandla om ingående av affärsuppgörelser och etablera nya kundkontakter. I princip har handelsagenten emellertid rätt till provision endast i de fall då ett specifikt avtal har träffats som ett resultat av hans eller hennes medverkan, såsom framgår av artikel 7.1 a i direktiv 86/653. När en kundrelation väl har etablerats kan den emellertid leda till en rad affärsuppgörelser utan att handelsagenten måste medverka på nytt. Det förarbete som handelsagenten lägger ned betalar sig sålunda allteftersom. Det är mot denna bakgrund som systemet för ersättning i artikel 17 i direktiv 86/653 ska beaktas.

26. Av det ovanstående följer att en ekonomisk skada i den mening som avses i artikel 17.3 i direktiv 86/653 kan uppkomma om kontraktet bryts vid en tidpunkt då handelsagenten har lyckats få in en ny kund. I detta fall återspeglar nämligen inte den provision som betalats ut till handelsagenten fram till tidpunkten för brytandet av avtalet det goodwill-värde som handelsagenten har skapat åt huvudmannen.[10] Av detta följer att mekanismen för kompensation till handelsagenten inte syftar till att sanktionera uppsägningen av avtalet eller till att handelsagenten ska beviljas försörjningsbidrag efter avtalets upphörande, utan till att handelsagenten ska kompenseras för det arbete han eller hon redan har lagt ned. Den rätt till ersättning till handelsagenten för uppkommen skada som föreskrivs i artikel 17.3 i direktiv 86/653 är sålunda avhängig av dennes insatser under avtalstiden och de fördelar som huvudmannen fortsättningsvis kommer ha av dessa.[11] Kompensationen till handelsagenten efter avtalets upphörande utgör sålunda alltjämt en del av den motprestation som huvudmannen är skyldig att utge. Däremot säger det sig självt att handelsagenten inte ska beviljas kompensation för det fall vederbörande inte har tillhandahållit tjänster som ger huvudmannen några ekonomiska fördelar.

Prövotidsklausulens karaktär och rättsverkningar

27. Vid denna punkt i analysen är det lämpligt att på ett allmänt plan behandla frågan om karaktären och rättsverkningarna av klausuler där det avtalas om en provperiod.

28. EU-domstolen har ännu inte haft tillfälle att uttala sig om hur provperioder i handelsagenturavtal ska kvalificeras. Det följer emellertid av domstolens rättspraxis på arbetsrättsområdet, och särskilt av domen Nisttahuz Poclava[12], att en provperiod tjänar till att ge arbetsgivaren möjlighet att kontrollera arbetstagarens lämplighet och förmåga att utföra de uppgifter han eller hon anförtrotts. Till skillnad från ett handelsagenturavtal karaktäriseras ett anställningsavtal av arbetstagarens plikt att tillhandahålla en tjänst, inte ett resultat. Handelsagenten bedriver sin verksamhet självständigt, medan anställningsavtalet innebär att arbetstagaren har en underordnad ställning i förhållande till arbetsgivaren. När det rör sig om anställningsavtal innebär därför provperioden dessutom en möjlighet för arbetsgivaren att utbilda och vägleda den nya medarbetaren. Detta behov föreligger inte när det gäller förhållandet mellan huvudman och handelsagent.

29. Dessa två typer av avtal är likväl jämförbara på så sätt att de är avtal slutna *intuitu personae*. Även genom handelsagenturavtalet upprättas ett varaktigt förhållande[13] som bygger på ömsesidigt förtroende mellan parterna. Faktum är att det följer av det ovanstående att önskan om att i förekommande fall kunna underlätta en uppsägning av avtalet, så att en part inte förblir knuten till en motpart som inte infriat de uppställda förväntningarna, framstår som det enda syftet med en prövotidsklausul. Det är

10 Se mitt förslag till avgörande i målet Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2015:585, punkt 27), och Europeiska kommissionens rapport av den 23 juli 1996 om tillämpningen av artikel 17 i rådets direktiv om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter (86/653/EEG) (KOM/96/364 slutlig), vilken naturligtvis inte är tvingande men ändock vägledande.

11 Se, för ett liknande resonemang, dom av den 7 april 2016, Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2016:211, punkt 33), och förslag till avgörande av generaladvokaten Poiares Maduro i målet Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2005:641, punkt 26).

12 Dom av den 5 februari 2015 (C-117/14, EU:C:2015:60, punkt 36).

13 Se även artikel 1.2 i direktiv 86/653.

emellertid viktigt att understryka att avtalsförhållandet som sådant, det vill säga skyldigheten att tillhandahålla prestation och motprestation, inte påverkas av nämnda klausul. Med andra ord vore det fel att anse att handelsagenturavtalet inte har ”ingåtts slutgiltigt” förrän provperioden har avslutats. Avtalet har ingåtts slutgiltigt så snart det har undertecknats.

Lagligheten av prövotidsklausuler i handelsagenturavtal

30. Jag vill först kort behandla frågan huruvida det – allmänt sett – är möjligt för parterna i ett handelsagenturavtal som regleras av direktiv 86/653 att avtala om en provperiod. Den hänskjutande domstolen har visserligen inte formulerat sin tolkningsfråga på det sättet, men skälen i beslutet om hänskjutande, liksom de skriftliga yttranden som lämnats av DTT, fokuserar i allt väsentligt på denna aspekt.

31. Den hänskjutande domstolen och DTT förefaller anta att det system för kompensation som föreskrivs i artikel 17.2 och 17.3 i direktiv 86/653 inte är tillämpligt när avtalet upphör att gälla under provperioden. De gör närmare bestämt bedömningen att ett avtal där det överenskommits om en provperiod inte har ingåtts slutgiltigt, varför ställningen som handelsagent ännu inte gäller. Enligt den hänskjutande domstolens fasta rättspraxis kan en handelsagent, så länge provperioden löper, inte göra gällande de rättigheter som denne tillerkänts i direktiv 86/653.

32. DTT har sålunda hävdat att avsaknaden i direktiv 86/653 av ett förbud mot prövotidsklausuler innebär att ställningen som handelsagent inte gäller, på grund av de rättsverkningar som är knutna till denna provperiod enligt den nationella rätten. I detta sammanhang har DTT gjort gällande att varken direktiv 86/653 eller EU-domstolens rättspraxis som hänför sig till det direktivet hänvisar till någon provperiod, vilket innebär att en överenskommelse mellan parterna i ett handelsagenturavtal om en sådan period är förenlig med unionsrätten.

33. Vad gäller unionsrätten ska det erinras om att det framgår av artikel 288 tredje stycket FEUF att direktiv 86/653 endast föreskriver vilket resultat som ska uppnås, medan det överlåter åt de nationella myndigheterna att bestämma form och tillvägagångssätt för genomförandet. Såsom följer av andra och tredje skälen i detta direktiv, liksom av EU-domstolens praxis, syftar direktivet till att skydda handelsagenter gentemot deras huvudmän.[14] Det ska härvidlag påpekas att EU-domstolen vid upprepade tillfällen har framhållit den tvingande karaktären av det system för ersättning som föreskrivs i artiklarna 17–19 i direktiv 86/653,[15] vilka i förening med bestämmelserna i artiklarna 14–15 i samma direktiv[16] syftar till att fullständiga det skyddssystem för handelsagenter som har inrättats genom direktivet.[17] EU-domstolen har dessutom klargjort att ersättningsreglerna i artiklarna 17 och 18 i direktivet är av avgörande betydelse, eftersom de anger den skyddsnivå som unionslagstiftaren har ansett det vara rimligt att handelsagenter tillförsäkras vid upprättandet av den gemensamma marknaden.[18] Av detta följer att de nationella bestämmelserna måste bidra till uppnåendet av det tvingande syftet med direktiv 86/653, som består i att tillförsäkra handelsagenter ett starkt skydd.

14 Dom av den 23 mars 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punkt 19).

15 Dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 21).

16 Samtliga ovannämnda bestämmelser återfinns i kapitel IV i direktiv 86/653, med rubriken ”Ingående och uppsägning av agenturavtal”.

17 Se mitt förslag till avgörande av den 10 september 2015 i målet Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2015:585, punkt 24).

18 Dom av den 17 oktober 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punkt 39).

34. Emellertid nämner direktiv 86/653 inte något om eventuella provperioder. Då unionsrätten inte ger svar på frågan huruvida sådana perioder är tillåtna anser även jag – precis som DTT, den franska och den tyska regeringen liksom kommissionen – att det i princip står parterna fritt att avtala härom. Med tanke på det harmoniseringsmål som eftersträvas med direktiv 86/653 får emellertid inte bestämmelser i nationell rätt om provperioders rättsverkningar leda till att direktivet inte tillämpas eller att den ändamålsenliga verkan av de rättigheter som anges däri undergrävs. I annat fall skulle tillämpningen av de tvingande bestämmelserna i direktiv 86/653 vara avhängig av den nationella rätten. [19]

Frågan hur en prövotidsklausul påverkar tillämpligheten av artikel 17 i direktiv 86/653

35. Följaktligen måste man undersöka på vilket sätt en klausul om en provperiod kan komma att inverka på handelsagentens rätt till kompensation enligt artikel 17 i direktiv 86/653, och avgöra hur en sådan inverkan eventuellt måste begränsas med hänsyn till de tvingande bestämmelserna i direktivet.

36. Tillämpningsområdet för och innebörden av artikel 17 i direktiv 86/653 ska avgöras med beaktande av denna bestämmelses lydelse, sammanhang och ändamål. [20] I detta hänseende ska det påpekas att tolkningen av artikel 17 i direktiv 86/653 ska ske mot bakgrund av det mål som eftersträvas med direktivet och det system som det inrättar. [21]

Lydelsen i direktiv 86/653

37. Vid tolkningen av denna bestämmelse är det lämpligt att först beakta dess lydelse. Enligt artikel 17.1 i direktiv 86/653 ska medlemsstaterna vidta de åtgärder som behövs för att se till att handelsagenten ”efter det att agenturavtalet upphört att gälla” får ersättning eller skadestånd. Avtalets upphörande är således det villkor som utlöser denna rätt för handelsagenten. Detta sker när parterna avslutar genomförandet av avtalet, det vill säga när deras ömsesidiga skyldigheter upphör.

38. En sådan verkan uppkommer när en part beslutar att säga upp handelsagenturavtalet – i förekommande fall i enlighet med mindre stränga villkor [22] – under provperioden. Som jag redan har framhållit är syftet med en prövotidsklausul att underlätta en uppsägning av avtalet så att en part inte förblir knuten till en motpart som inte infriat de uppställda förväntningarna. Man kan heller inte anse att fullgörandet av avtalet påbörjas först efter utgången av provperioden.

39. Lydelsen av flera bestämmelser i direktiv 86/653, däribland artikel 17, utgör i detta hänseende hinder för en nationell tolkning av provperioden såsom en period under vilken avtalet ännu inte börjat löpa, och under vilken agenten följaktligen inte har ställning som handelsagent. Enligt direktivets artikel 1.1 ska det tillämpas på medlemsstaternas lagar om förhållandet mellan handelsagenter och deras huvudmän. Med handelsagent avses därvid en agent med varaktig behörighet att, bland annat, förhandla om försäljning eller köp av varor för en annan persons räkning. Ett förhållande mellan handelsagent och huvudman i den mening som avses i direktiv 86/653 föreligger således från och med tidpunkten för ingåendet av ett avtal som sluts i avsikt att en avtalspart ska sälja eller köpa varor för den andre avtalspartens räkning, oavsett om denna verksamhet bedrivs under en provperiod eller inte.

19 Man kan i övrigt fundera över nödvändigheten av att fastställa en provperiod om den inte mildrar villkoren för uppsägning av avtalet – genom att förkorta uppsägningstiden – eftersom avtalet under alla förhållanden kan brytas utan angivande av skäl.

20 Dom av den 16 april 2015, Angerer (C-477/13, EU:C:2015:239, punkt 26 och där angiven rättspraxis).

21 Se, bland annat, dom av den 3 december 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, punkt 21 och där angiven rättspraxis).

22 Men inte mindre stränga jämfört med de tvingande bestämmelserna i direktiv 86/653.

40. Det följer av artikel 1 i direktiv 86/653 att det skydd som föreskrivs i direktivet är tvingande från och med avtalets ingående och att det inte kan åsidosättas genom något avtalsarrangemang mellan parterna. Detta framgår av artikel 19 i direktivet, där det förtydligas att parterna inte får avtala om avvikelse från bestämmelserna i artikel 17 och 18 i direktivet till men för handelsagenten. Den nationella rätten kan således inte kvalificera detta avtal som något annat än ett handelsagenturavtal. Ett undantagande av avtalet från unionsrättens tillämpningsområde kan inte godtas.

41. Det ska vidare noteras att förekomsten av en prövotidsklausul inte innebär att kravet i artikel 1.2 i direktiv 86/653 på att handelsagentens förpliktelser ska ha en ”varaktig” karaktär inte är uppfyllt. Detta villkor syftar till att från tillämpningsområdet för direktiv 86/653 undanta en enstaka order som genomförs utan avsikt att den ska leda till andra transaktioner i framtiden.[23] Dessutom påverkas inte förpliktelsens varaktiga karaktär av möjligheten att säga upp avtalet, eftersom det räcker att handelsagenten har för *avsikt* att utföra ett varaktigt uppdrag, även om denna avsikt inte uppfylls på grund av att huvudmannen bryter avtalet. Av detta följer att syftet med provperioden, under normala förhållanden, inte är att åstadkomma en rent temporär situation. Det saknas således skäl att anse att en kort provperiod faller utanför tillämpningsområdet för den mekanism för kompensation som föreskrivs i artikel 17 i direktiv 86/653 på grund av att förhållandet inte är ”varaktigt”. Med hänsyn till denna mekanisms funktion, och till syftet med direktiv 86/653, ska detta system tillämpas om avtalets upphörande medför en ekonomisk skada för handelsagenten.

42. Således medför en uppsägning av avtalet under provperioden – precis som i fallet med avtal som ingåtts på obestämd tid – att avtalet har ”upphört att gälla” i den mening som avses i artikel 17 i direktiv 86/653, innebärande att huvudförpliktelserna enligt avtalet inte längre gäller.

Den allmänna systematiken i direktiv 86/653

43. Denna slutsats har stöd i en systematisk tolkning av artikel 17 i direktiv 86/653. Provperioden rör inte de förpliktelser som följer av avtalet, utan villkoren för avtalets upphörande. Den omfattas alltså av samma kategori av bestämmelser som de som återfinns i artiklarna 14 och 15 i direktiv 86/653 och som reglerar ingående och uppsägning av handelsagenturavtal. Medan ett avtal på viss tid upphör att gälla när det löpt ut, kan ett avtal på obestämd till sägas upp med iakttagande av en uppsägningstid. Detsamma gäller för ett avtal i vilket det överenskommits om en prövotidsklausul, med den enda skillnaden att villkoren för uppsägning i förekommande fall[24] kan vara mindre stränga. Mekanismen och följderna av att avtalet brutits är emellertid desamma.

44. För samtliga de fall som rör ett avtals upphörande och som anges i artiklarna 14 och 15 i direktiv 86/653 har detta direktiv, i artikel 17, inrättat en specifik mekanism för ersättning efter ett avtals upphörande. Det följer sålunda av den allmänna systematiken i direktiv 86/653 att denna mekanism är tillämplig oavsett vilken procedur som föregått avtalets upphörande.

45. Dessutom nämns inte provperioder i den uttömmande förteckning över undantag från tillämpningen av kompensationsmekanismen som anges i artikel 18 i direktiv 86/653. Enligt denna bestämmelse ska den kompensation som avses i artikel 17 i direktivet inte betalas ut i följande tre fall: för det första, vid försummelse som kan anses bero på handelsagenten och som enligt nationell rätt skulle motivera en omedelbar hävning av agenturavtalet, för det andra, i de fall då handelsagenten har sagt upp agenturavtalet, och, för det tredje, i de fall då handelsagenten med huvudmannens samtycke överlåter sina rättigheter och skyldigheter enligt agenturavtalet till en annan person. Det fallet att

23 Se, för ett liknande resonemang, dom av den 16 mars 2006, Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176, punkterna 25 och 26), där EU-domstolen såsom relevant kriterium för att avgöra behörighetens varaktighet framför allt beaktade antalet avtal som agenten sluter. För samma tankegång, se E. Rott-Pietrzyk ”Komentarz do Dyrektywy Rady nr 86/653 z 18 grudnia 1986 roku w sprawie harmonizacji praw państw członkowskich dotyczących niezależnych agentów handlowych”, Problemy Prawne Handlu Zagranicznego, Uniwersytet Śląski, t. 19/20, 2000, s. 245.

24 Men inte mindre stränga jämfört med de tvingande bestämmelserna i direktiv 86/653.

avtalet upphör att gälla under en provperiod omfattas inte av något av dessa uppräknade fall. EU-domstolen har dessutom redan slagit fast att undantagen från regeln i artikel 17 i direktiv 86/653, vilka räknas upp i artikel 18 i direktivet, ska tolkas strikt,[25] och följaktligen inte kan utsträckas till att omfatta ett nytt fall, såsom det att avtalet bryts under provperioden.

Syftet med direktiv 86/653

46. Mot bakgrund av direktivets syfte, såsom detta har återgetts i punkt 33 i förevarande förslag till avgörande, framgår det av det aktuella systemet för kompensation att en tolkning av artikel 17 i direktivet som kan visa sig vara till nackdel för handelsagenten är utesluten.[26] Vad gäller den hänskjutande domstolens tillämpning av artikel 17 i direktiv 86/653 i fall då ett handelsagenturavtal upphör att gälla under den överenskomna provperioden, kan godtagandet av en klausul om en sådan period inte medföra att handelsagenten berövas de rättigheter som en tillämpning av artikel 17 i direktiv 86/653 ger honom eller henne. Härav följer att det inte går att hävda att handelsagenten av princip inte har rätt till någon ersättning enligt det system som inrättats genom artikel 17 i direktiv 86/653 i fall då handelsagenturavtalet upphör att gälla under den provperiod som överenskommits om i detta avtal.

47. Att mekanismen för skydd för handelsagentens rättigheter är av tvingande karaktär bekräftas av artikel 19 i direktiv 86/653, där det föreskrivs att parterna inte får avtala om avvikelse från artiklarna 17 och 18 i detta direktiv till men för handelsagenten.[27] Om avtalet utformas på så sätt att det däri föreskrivs en provperiod under vilken det system som inrättats genom artiklarna 17 och 18 i direktiv 86/653 inte är tillämpligt är detta helt klart att betrakta som en sådan avvikelse.

48. Som den tyska regeringen och kommissionen har anfört skulle dessutom möjligheten att undgå en tillämpning av den mekanism för ersättning som föreskrivs i artiklarna 17 och 18 i direktiv 86/653, genom att helt enkelt införa en prövotidsklausul, öppna dörrarna för missbruk. Det finns en risk för att detta skulle uppmuntra huvudmän att kringgå bestämmelserna om skydd för handelsagenter, genom att föreskriva långa provperioder vid utgången av vilka huvudmannen inte behöver betala ut någon som helst kompensation till handelsagenten för affärsuppgörelser som denne har träffat för huvudmannens räkning.

49. Ett sådant resultat skulle strida mot de tvingande bestämmelserna i direktiv 86/653 av två skäl: Om någon ersättning inte behövde betalas ut när ett handelsagenturavtal upphör att gälla under provperioden skulle detta innebära ett utsträckande av undantagen från de rättigheter som tillkommer handelsagenten – vilka undantag förtecknas uttömmande i artikel 18 i direktiv 86/653 – samtidigt som den skyddsnivå som detta direktiv avser att säkerställa sänks.

50. Den omständigheten att den i artikel 17 i direktiv 86/653 föreskrivna mekanismen för kompensation är tillämplig från den tidpunkt då provperioden börjar löpa innebär slutligen inte att handelsagenturförhållandet aldrig kan brytas utan att ersättning måste betalas ut, och att huvudmannens intressen därför inte beaktas i tillräcklig utsträckning. Artikel 17.2 a i direktiv 86/653 föreskriver nämligen på ett tvingande sätt, och utan möjlighet till avvikelse, att ekonomisk kompensation ska betalas ut, men endast ”om och i den mån som” handelsagentens insatser i betydande omfattning har utvecklat huvudmannens affärsrelationer och dessa fortsätter att ge resultat efter agenturavtalets löptid. Dessutom ska utbetalningen av sådan ersättning vara skälig med hänsyn till samtliga omständigheter.[28] Som jag konstaterat i punkt 26 ovan, utgör systemet för ersättning ett system av kompensatorisk karaktär som grundar sig på handelsagentens insatser. Detta innebär därför

25 Dom av den 28 oktober 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, punkt 42).

26 Dom av den 26 mars 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punkt 21).

27 Se även dom av den 9 november 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punkt 22).

28 Dom av den 28 oktober 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, punkt 44).

att om det på grundval av dessa kriterier föreligger en skyldighet att bevilja handelsagenten ersättning, utgör det förhållandet att avtalet har sagts upp under provperioden inte tillräcklig grund för att huvudmannen ska undgå att betala ut kompensationen. Avslutningsvis är konsekvensen av att avtalet upphör att gälla under provperioden i slutänden desamma som när ett avtal som ingåtts på obestämd tid upphör att gälla, det vill säga ekonomisk skada. Däremot behöver handelsagenten inte beviljas någon ersättning om de villkor som anges i artikel 17.2 och 17.3 i direktiv 86/653 inte är uppfyllda, oavsett om avtalet brutits under provperioden eller inte. Detta följer även av det faktum att systemet för ersättning inte syftar till att sanktionera brytandet av avtalet, utan till att kompensera handelsagenten för det arbete som han eller hon redan har lagt ned och som kommer att ha betydelse för huvudmannens framtida affärsuppgörelser.

Förslag till avgörande

51. Mot bakgrund av ovanstående överväganden föreslår jag att domstolen ska besvara den tolkningsfråga som har ställts av Cour de cassation (Högsta domstolen, Frankrike) på följande sätt:

Rådets direktiv 86/653/EEG av den 18 december 1986 om samordning av medlemsstaternas lagar rörande självständiga handelsagenter ska tolkas så, att artikel 17 i direktivet är tillämpligt när ett handelsagenturavtal upphör att gälla under den i avtalet föreskrivna provperioden.